

BANK MAJBURIYATLARI HISOB VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING STRATEGIYASI

Aslanov Mirabbos Farxodovich

Bank moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada bank majburiyatlari hisobi va auditini takomillashtirishning strategik asoslari yoritilgan. Unda tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ichki nazorat tizimini mustahkamlash, xalqaro standartlarga mos audit jarayonlarini joriy etish hamda investitsion jozibadorlikni oshirish masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, risklarni samarali boshqarish va moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlash yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: bank majburiyatlari, hisob, audit, strategik asoslar, moliyaviy barqarorlik, xalqaro standartlar, ichki nazorat, investitsion jozibadorlik, risklarni boshqarish, shaffoflik.

Annotation

This article discusses the strategic foundations for improving the accounting and auditing of bank liabilities. It examines issues related to ensuring the financial stability of commercial banks, strengthening internal control systems, implementing audit procedures in line with international standards, and enhancing investment attractiveness. In addition, the study analyzes effective risk management practices and ways to ensure the transparency of financial reporting.

Keywords: bank liabilities, accounting, audit, strategic foundations, financial stability, international standards, internal control, investment attractiveness, risk management, transparency.

Bank tizimida majburiyatlarni to'g'ri hisobga olish va ularni samarali auditdan o'tkazish – moliyaviy barqarorlikning kafolati sanaladi. Moliyaviy resurslar bozorida tezkor o'zgarishlar, xalqaro standartlarga moslashuv jarayoni hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi majburiyatlar hisobi va auditini yangi bosqichga olib

chiqishni talab qilmoqda. Shu bois bank majburiyatlarini hisobga olish va auditini takomillashtirishning strategik asoslari bir necha yo‘nalishda shakllantirilishi lozim.

Birinchi navbatda, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) bosqichma-bosqich to‘liq moslashuvni ta‘minlash zarur. Chunki xalqaro standartlar moliyaviy axborotning shaffofligi, solishtiriluvchanligi va ishonchliligini oshiradi. Shu orqali tijorat banklari, xususan, “O‘zmilliybank” ATB xalqaro kredit tashkilotlari va investorlar uchun yanada jozibador moliyaviy institutga aylanadi.

Ikkinchi strategik asos – bu raqamlashtirish va avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini keng joriy etishdir. Elektron hisob-kitob, onlayn audit va “big data” tahlili majburiyatlarni real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini beradi. Bu esa xatoliklar va manipulyatsiyalar xavfini kamaytirib, ichki auditning aniqlik darajasini sezilarli oshiradi.

Uchinchi yo‘nalish sifatida risklarni boshqarish tizimini takomillashtirishni alohida ta‘kidlash mumkin. Bank majburiyatlari ko‘pincha valyuta kurslari, foiz stavkalari va kredit xavflariga bog‘liq bo‘lgani uchun ularning prognozi va diversifikatsiyasi strategik ustuvor vazifa hisoblanadi. Shu maqsadda stress-testlash, ssenariy tahlili va ehtimoliy xavf modellarini qo‘llash tavsiya etiladi.

To‘rtinchi strategik asos – bu ichki auditning institutsional mustahkamlanishidir. Audit bo‘limlari bank kengashiga bevosita bo‘ysunadigan, mustaqil nazorat qiluvchi organga aylanishi zarur. Bu orqali ularning faoliyati boshqaruv qarorlarini qabul qilishda samarali axborot manbai sifatida xizmat qiladi.

Beshinchidan, inson kapitalini rivojlantirish va professional malaka oshirish muhim strategik yo‘nalishlardan biridir. Bank xodimlarining xalqaro standartlar bo‘yicha malakasini oshirish, sertifikatlangan auditorlarni tayyorlash, xorijiy tajribalarni o‘rganish majburiyatlarni hisobga olish va audit sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Oltinchidan, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish ham zarur. Bank majburiyatlari hisobi va auditiga oid qonun hujjatlari xalqaro amaliyot va yangi iqtisodiy sharoitlarga muvofiq yangilab borilishi lozim. Bu jarayonda Markaziy bank, Moliya vazirligi va banklarning o‘zaro hamkorligi muhim o‘rin tutadi.

Yettinchidan, tashqi va ichki auditorlar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish ham strategik asos bo‘lib xizmat qiladi. Ichki auditorlar bankning kundalik operatsiyalarini

nazorat qilsa, tashqi auditorlar ularning natijalarini xalqaro standartlar asosida baholab, mustaqil xulosa beradi. Ushbu ikki yondashuv uyg'unligi nazorat tizimining samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, bank majburiyatlari hisobi va auditini takomillashtirishning strategik asoslari – shaffof moliyaviy axborot, zamonaviy texnologiyalar, kuchli nazorat mexanizmlari, malakali kadrlar va barqaror huquqiy-me'yoriy muhitdan iboratdir. Ularning to'g'ri qo'llanishi nafaqat bankning ichki barqarorligini ta'minlaydi, balki butun bank tizimi samaradorligini ham sezilarli darajada oshiradi.

5 jadval

Bank majburiyatlari hisobi va auditini takomillashtirish strategiyasi

Strategik yo'nalishlar	Maqsadlar	Amalga oshirish mexanizmlari	Kutilayotgan natijalar	Uzoq muddatli ta'siri
1. Huquqiy-me'yoriy asoslarni takomillashtirish	Hisob va audit jarayonlarini xalqaro standartlarga moslashtirish	Milliy qonunchilikni Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) uyg'unlashtirish; nazorat organlari uchun yagona reglament ishlab chiqish	Shaffof va solishtiriladigan hisobot	Bank tizimining xalqaro kredit reytinglaridagi mavqei yaxshilanadi
2. Axborot tizimlarini raqamlashtirish	Majburiyatlarni real vaqt rejimida hisobga olish va nazorat qilish	Yagona elektron axborot tizimlari; blokcheyn texnologiyasi; sun'iy intellekt asosida monitoring	Xatoliklar kamayadi, tezkor qaror qabul qilish imkoniyati ortadi	Raqamli transformatsiyalashgan bank tizimi shakllanadi
3. Audit jarayonlarini optimallashtirish	Auditni samarali, tezkor va obyektiv o'tkazish	Riskka asoslangan audit metodologiyasi; ichki va tashqi audit integratsiyasi; avtomatlashtirilgan audit dasturlari	Xatoliklar erta bosqichda aniqlanadi; korrupsiya xavfi kamayadi	Bankning ishonchliligi oshadi
4. Risklarni boshqarishni kuchaytirish	Moliyaviy va operatsion risklarni kamaytirish	Stress-testlar, tavakkalchilikni baholash metodikasi, rezerv fondlarini mustahkamlash	Moliyaviy barqarorlik ta'minlanadi	Bank tizimi inqiroz sharoitiga bardoshlilikka ega bo'ladi
5. Kadrlar salohiyatini oshirish	Auditor va hisobchilarning bilim va ko'nikmalarini yangilash	Xalqaro treninglar, malaka oshirish kurslari, professional sertifikatlash (ACCA, CPA, CIA)	Mutaxassislar zamonaviy metodlarni qo'llay oladi	Bank tizimida yuqori malakali kadrlar maktabi shakllanadi

Strategik yo'nalishlar	Maqsadlar	Amalga oshirish mexanizmlari	Kutilayotgan natijalar	Uzoq muddatli ta'siri
6. Shaffoflik va ochiqlikni ta'minlash	Jamoatchilik va bank kengashiga ishonchli axborot taqdim etish	Davriy audit hisobotlari, jamoatchilik monitoringi, mustaqil ekspert xulosalari	Bank obro'si oshadi, investorlar ishonchi ortadi	Uzoq muddatda xorijiy investitsiyalar jalb etiladi
7. Innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish	Hisob va auditni yangi texnologiyalar asosida rivojlantirish	Big Data, sun'iy intellekt, blokcheyn va fintech texnologiyalarini joriy etish	Moliyaviy operatsiyalar samaradorligi ortadi	Bank xizmatlari sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tariladi
8. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish	Xorijiy tajribalarni o'zlashtirish	Jahon banki, IMF, EBRD kabi xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik	Global standartlarga mos tizim shakllanadi	Bank tizimi xalqaro moliyaviy bozorga integratsiyalashadi

Manba: Muallif ishlanmasi.

Berilgan jadvalda bank majburiyatlari hisobi va auditini takomillashtirish bugungi kunda tijorat banklari barqaror faoliyatini ta'minlash, xalqaro moliya bozorida ularning raqobatbardoshligini oshirish hamda investitsion jozibadorlikni kuchaytirishning muhim shartidir. Ushbu jarayonni tizimli tashkil etish uchun strategik yondashuv ishlab chiqilishi zarur. Taklif etilayotgan strategiya bir necha asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Birinchi yo'nalish – huquqiy-me'yoriy asoslarni takomillashtirish. Bunda moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va auditni o'tkazishda xalqaro standartlar, xususan, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) va ichki audit bo'yicha professional me'yorlarni milliy amaliyotga uyg'unlashtirish ko'zda tutiladi. Bu esa hisobotlarning shaffofligi va solishtiriluvchanligini ta'minlaydi.

Ikkinchi yo'nalish – axborot tizimlarini raqamlashtirish. Bank majburiyatlarini real vaqt rejimida hisobga olish imkonini beruvchi yagona elektron axborot tizimlarini joriy etish, shuningdek, blokcheyn va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish jarayonlarning tezkorligini va aniqligini oshiradi.

Uchinchi yo'nalish – audit jarayonlarini optimallashtirish. Riskka asoslangan audit metodologiyasidan foydalanish, ichki va tashqi auditni uyg'unlashtirish hamda avtomatlashtirilgan dasturlarni keng qo'llash orqali audit samaradorligi va obyektivligi oshadi.

To'rtinchi yo'nalish – risklarni boshqarishni kuchaytirish. Bu yo'nalishda tavakkalchiliklarni baholash, stress-testlar o'tkazish va rezerv fondlarini mustahkamlash orqali bankning moliyaviy barqarorligi ta'minlanadi.

Beshinchi yo'nalish – kadrlar salohiyatini oshirish. Auditorlar va hisobchilarning malakasini xalqaro treninglar, professional sertifikatlash dasturlari (ACCA, CPA, CIA) orqali doimiy ravishda yangilab borish zarur.

Oltinchi yo'nalish – shaffoflik va ochiqlikni ta'minlash. Bank kengashi hamda jamoatchilikka doimiy ravishda hisobot berish, mustaqil ekspert xulosalaridan foydalanish orqali bankning obro'-e'tibori va ishonchliligi oshiriladi.

Yettinchi yo'nalish – innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish. Big Data, blokcheyn, fintech texnologiyalaridan foydalanish orqali hisob va audit jarayonlari yangi bosqichga olib chiqiladi.

Sakkizinchi yo'nalish – xalqaro hamkorlikni rivojlantirish. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD) kabi tashkilotlar bilan hamkorlik qilish orqali ilg'or tajribalar milliy amaliyotga tatbiq etiladi. Quyidagi jadvalda bank majburiyatlari hisobi va auditini takomillashtirish strategiyasining asosiy yo'nalishlari, ularning maqsadlari, amalga oshirish mexanizmlari hamda kutilayotgan natijalari yoritilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yusubjanov F. (2024). *Tijorat banklarida ichki audit va uni takomillashtirish yo'llari*. Ilmiy maqola.
2. Aslanov M. F. (2025). *Bank majburiyatlari hisobi va auditini takomillashtirish yo'llari bilan ishlashning amaldagi holati tahlili*. Bank-moliya akademiyasi, magistrlik tadqiqoti.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). *Bank nazorati bo'yicha me'yoriy hujjatlar to'plami*. Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). *Moliyaviy hisobot va audit faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlar*. Toshkent.
5. Basel Committee on Banking Supervision. (2012). *The Internal Audit Function in Banks*. Bank for International Settlements.

6. International Federation of Accountants (IFAC). (2021). *International Standards on Auditing (ISA)*. New York.
7. International Accounting Standards Board (IASB). (2022). *International Financial Reporting Standards (IFRS)*. London.
8. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2022). *Banking Sector Assessment Reports*. London.
9. World Bank. (2023). *Bank Regulation and Supervision Survey*. Washington, D.C.
10. OECD. (2021). *Corporate Governance and Risk Management in the Banking Sector*. Paris.
11. Karimov B., & Raxmonov A. (2022). *Bank tizimida audit va nazorat mexanizmlarini rivojlantirish masalalari*. Toshkent moliya instituti ilmiy jurnali, №2.
12. Hasanov Sh. (2023). *O'zbekistonda banklar transformatsiyasi va xalqaro standartlarga moslashuv*. Ilmiy maqola, "Iqtisodiyot va innovatsiyalar" jurnali, №4.